

KS. JÓZEF HOMERSKI

STAROTESTAMENTALNE CYTATY W EWANGELII MATEUSZA

W tekstach NT, zwłaszcza w Ewangelii Mateusza, spotykamy przytoczone fragmenty tekstu ST, czyli tzw. cytaty oraz aluzje, tj. takie słowa lub sformułowania, które pozwalają się domyśleć lub skojarzyć sobie jakąś wypowiedź lub wydarzenie opisane w księgach ST¹. Według podanego na końcu podręcznego wydania NT w języku greckim² indeksu cytatów i aluzji, w Ewangelii Mateusza jest ich 323 i pochodzą z różnych ksiąg ST. Z tej liczby samych cytatów z ksiąg prorockich jest ok. 21; z innych zaś ksiąg ST ok. 70. Reszta to aluzje. Z wymienionej liczby cytatów ok. 20 pozycji stanowi wyłączną własność Mateusza, tzn. nie ma ich u pozostałych synoptyków. Podane liczby mają raczej charakter orientacyjny. Chca mianowicie zwrócić uwagę, że na 1072 wiersze pierwszej Ewangelii dość pokazną liczbę stanowi materiał zaczerpnięty z istniejącego już dużo wcześniej źródła objawionego. Mówią też, że w kwestii wzajemnej łączności ST i NT Ewangelia Mateusza zajmuje wyjątkowe miejsce. Ale te właśnie cytaty i aluzje ST stanowią w Ewangelii Mateusza (i w ogóle w NT) dość poważny problem literacki i hermeneutyczny, a przede wszystkim teologiczny.

¹ Z bogatej bibliografii na ten temat należy wymienić następujące pozycje monograficzne: L. Venard. *Citations de l'Ancien Testament dans le Nouveau Testament*. DBS II 23-51; K. Stendahl. *The School of St. Matthew and Its Use of the Old Testament*. Lund 1954. ASNU 20 (Ed. 2 — 1968); R. H. Gundry. *The Use of the Old Testament in St. Matthew's Gospel with Special Reference to the Messianic Hope*. Leiden 1967. NovTestSupl 18; W. Rothfuchs. *Die Erfüllungszitate des Matthäusevangeliums. Eine biblisch-theologische Untersuchung*. Stuttgart 1969. BWANT 88; R. S. McConnell. *Law and Prophecy in Matthew's Gospel. The Authority and Use of the Old Testament in the Gospel of St. Mathew*. Basel 1969; *The Use of the Old Testament in the New and Other Essays. Studies in Honor of W. F. Stinespring*, Ed. J. M. Efird. Durham 1972.

² Chodzi tu o wydanie krytyczne: *The Greek New Testament*. Ed. by K. Aland, M. Black, B. Metzger, A. Wilkgren, London 1966 Ed. 2 (1968).

1. CYTATY ST JAKO PROBLEM LITERACKI I HERMENEUTYCZNY

Na wstępie należy stwierdzić, iż rozważania na tematy literackie i hermeneutyczne są możliwe tylko w odniesieniu do cytatów. Te bowiem mają nie tylko dłuższy tekst, co ułatwia bardziej wszechstronną analizę, ale posiada również swój nowotestamentowy kontekst, z którym tworzą pewną całość literacką, mogącą z powodzeniem stanowić przedmiot badań. Jako przykład takiej właśnie jednostki można przytoczyć tekst Mt 27,3-10:

Wtedy Judasz, który Go wydał, widząc, że Go skazano, opamiętał się, zwrócił trzydzieści srebrników arcykapłanom i starszym i rzekł: Zgrzeszyłem wydawszy krew niewinną. Lecz oni odparli: co nas to obchodzi? To twoja sprawa. Rzuciwszy srebrniki ku przybytkowi oddalił się. Potem poszedł i powiesił się. Arcykapłani zaś wzięli srebrniki i orzekli: nie wolno kłaść ich do skarbcza świątyni, bo są zapłatą za krew. Po odbyciu narady kupili za nie Pole Garncarza na grzebanie cudzoziemców. Dlatego pole to aż po dziś dzień nosi nazwę: Pole Krwi. Wtedy wypełniło się to, co powiedział prorok Jeremiasz: „Wzięli trzydzieści srebrników, zapłatę za tego, którego oszacowali synowie Izraela. I dali je za pole garncarza, jak mi Pan rozkazał”

Podchodząc do tej perykopy od strony interesującej nas problematyki należy zauważyć, iż posiada ona wszystkie elementy właściwe tekstom tego typu. Składa się mianowicie z dwóch części: narracyjnej, której treść stanowi drobny szczegół z życia Jezusa, oraz z cytatu ze ST, w tym przypadku z tekstu proroków: Za 11,13 i Jr 18,2 oraz 19,2. Część narracyjną z cytatem łączy tzw. formuła wprowadzająca: „Wtedy wypełniło się to, co powiedział...”

Formuły wprowadzające. Biorąc za podstawę wspomniane już wyżej wydanie tekstu greckiego NT zauważamy, iż w Ewangelii Mateusza są 63 cytaty uwidocznione tłustym drukiem. Przy 30 cytatach formuła wprowadzająca wcale się nie pojawia. Tam natomiast, gdzie się pojawia, ma 17 różnych wersji, które dadzą się sprowadzić do następujących trzech zasadniczych:

1. „To jest (do niego się odnosi) słowo...”, np. 5,21; 3,3; 15,4 itp.
 2. „Tak jest napisane u...”, np. 2,5; 21,42 itp.
 3. „Stało się to, aby (wtedy) się wypełniło słowo...”, np. 1,22; 12,17 itp.
- Nie ulega wątpliwości, że drugie sformułowanie jest bardzo stare. Można je bowiem spotkać już w ST (np. Ps 40,8; 1 Krl 15,7). Natomiast sformułowania grupy pierwszej, a zwłaszcza trzeciej są właściwe dla ksiąg NT. Dyskutuje się jedynie to, czy np. formuła wprowadzająca: „i stało się, aby się wypełniło słowo...” jest formułą wyłącznie Mateuszową, czy też formułą wczesnochrześcijańską, którą sobie ewangelista Mateusz szczególnie upodobał.

Wszystkie trzy wyżej wymienione kategorie sformułowań suponują Boży autorytet cytowanego tekstu ST. Wprowadzają one słowo natchnione

ST, aby treści perykopy nowotestamentalnej nadać większą powagę lub zilustrować, a raczej ściślej powiązać wydarzenie nowotestamentalne z tym, co zapowiadał ST. Tak czy inaczej najgłębszym sensem tego rodzaju sformułowań jest ta sama idea, jaką zawiera trzecie sformułowanie: „i stało się to, aby się wypełniło słowo Pańskie powiedziane przez...” W tym sformułowaniu istotną rolę odgrywają dwa słowa: τὸ ῥηθέν oraz (ε)πληρωθῆ (od: πληρῶ). Wyraz τὸ ῥηθέν, który ma to samo znaczenie co rabinacki termin *k^etûb* (= napisane), służy do określenia słowa Bożego nie w sensie przeciwstawienia słowa mówionego słowu przekazanemu na piśmie, ale w sensie słowa Bożego, które zawiera wolę Bożą w nim, a raczej za jego pośrednictwem wyrażoną. Grecki czasownik πληρῶ (= wypełnić, urzeczywistnić, doprowadzić do pełni, czyli do doskonałości) użyty w formie aorystu biernego (πληρωθῆ) zwraca uwagę, iż przytoczony tekst ST urzeczywistnił się (aoryst), i to dzięki ingerencji Bożej (strona bierna). A zatem cały sens formuły: „i stało się to, aby się spełniło słowo Pańskie powiedziane przez...” jest następujący: ewangelista podając pewne szczegóły z życia Jezusowego czy też ilustrując posłannictwo Jego czynami i słowami chciał zaznaczyć, że istnieje ściśle powiązanie między osobą Jezusa, Jego czynami i nauką a tym, co zapowiadała zbawcza ekonomia Boża ST, a zwłaszcza prorocy. W jego przekonaniu miało to powiązanie dwa aspekty: jeden, że spełnia się coś, o czym była kiedyś wzmianka, choćby tylko w sposób niewyraźny, i drugi, że przez przyjście Jezusa i Jego posłannictwo zbawcza ekonomia Boża ST doszła do pełni tej doskonałości, jaką miała osiągnąć w planach Bożych. Ewangelista włączając w opisywane przez siebie wydarzenie z życia Jezusa cytaty ST poprzedza je stwierdzeniem, że wypełniło się słowo. Daje on przez to do zrozumienia, że w jego przekonaniu nowe powiązanie rzeczywistości nowotestamentalnej z tym, co kiedyś zapowiadał ST, już się urzeczywistniło. To przekonanie jest wynikiem jego refleksji, która dla nas jest, oczywiście, refleksją natchnioną. Toteż egzegeci te właśnie cytaty w Ewangelii Mateusza nazywają cytatami refleksyjnymi³.

Cytaty biblijne. Przytaczane przez hagiografów NT teksty starotestamentalne nasuwają szereg bardzo złożonych problemów. Zagadnienia bowiem literackie i hermeneutyczne zajął się tu tak ściśle z

³ Nazwa ta (*Reflexionszitate*) pochodzi od H. J. Holtzmanna (*Die Synoptiker. Hand-Commentar zum Neum Testament*. Bd. 1. Freiburg i. Br. 1889 s. 41). Egzegeta ten cytaty z inną formułą wprowadzającą niż: „aby się spełniło...” nazywa cytatami kontekstu (*Contextzitate*). Środowisko anglosaskie przyjęło od S. E. Johnsona (*The Biblical Quotations in Matthew*. HTR 36:1943 s. 152) nazwę dla tych cytatów *formula quotationis*. Rothfuchs (jw. s. 20 n.) wprowadził nazwę: cytaty wypełnienia się (*Erfüllungszitate*). Podobnie F. van Segbroeck (*Le scandal de l'incorvance. La signification de Mt. XIII, 35*. EThL 41:1965 s. 349).

problemami teologicznymi, że ich rozdzielenie jest możliwe właściwie tylko na platformie teoretycznej, dla wyraźniejszego zaakcentowania wieloaspektowości problemu, jaki stanowią. W Ewangelii Mateusza pojawiają się 4 cytaty w tzw. Ewangelii dzieciństwa, czyli w pierwszych dwóch rozdziałach. Piąty cytat ma charakter bardzo ogólny i trudno go uznać za cytat biblijny. W opisie męki Pańskiej (rozd. 26-28) poza ogólnym stwierdzeniem, iż spełniły się zapowiedzi proroków (26,54.56), istnieje tylko jeden cytat poprzedzony formułą wprowadzającą, a mianowicie 27,9-10. Natomiast dwa inne, tj. 26,31 i 26,64, to słowa tekstów starotestamentowych włożone w usta Jezusa na potwierdzenie, że w pewnych wydarzeniach Jego życia te właśnie zapowiedzi się spełniają. Reszta cytatów starotestamentowych mieści się w centralnej części Ewangelii, tj. w rozdz. 3-25, zawierających pięć mów i zgrupowane wokół nich opisy czynów Jezusowych z czasów Jego publicznej działalności. Ale i tu nie trudno dostrzec charakterystyczne rozmieszczenie owych cytatów refleksyjnych. W rozdz. 3-13, które noszą najwięcej śladów osobistej pracy redakcyjnej Mateusza, cytatów jest więcej aniżeli w części drugiej, tj. w rozdz. 14-25, gdzie Mateusz idzie dość wiernie za Markiem, swym pierwszym źródłem. Te kilka szczegółów dotyczących rozmieszczenia cytatów ST u Mateusza pozwala wnosić, że ewangelista Mateusz prawdopodobnie pragnął bardziej podkreślić dzieło Jezusa-Mesjasza (założenie królestwa Bożego dla zbawienia Żydów i pogan) niż udowodniać Jego posłannictwo mesjańskie⁴.

Pod względem językowym cytaty starotestamentalne pochodzą już to z przekładu greckiego LXX (rzecz charakterystyczna — przeważnie w tych partiach Ewangelii, które są wspólne z Ewangelią Marka), już to z tekstu hebrajskiego. Wiele z tych cytatów refleksyjnych ma również formę mieszaną, tzn. nie pochodzą z przekładu LXX ani nie są tłumaczeniem z TH. Badania wielu egzegetów starają się wykazać, że cytaty te są parafrazą targumiczną lub mają znamiona komentarza (peszer) ewangelisty, który cytat ST starał się dostosować do kontekstu, tj. do opisywanego przez siebie wydarzenia z życia Jezusowego i Jego działalności nauczycielskiej⁵.

Z formą językową owych cytatów bardzo ściśle łączy się zagadnienie hermeneutyczne. Dokonanie bowiem własnego przekładu z tekstu oryginalnego, posłużenie się istniejącym już przekładem greckim (LXX) lub stworzenie parafrazy o charakterze targumicznym suponuje nie tylko jasno określony cel, dla którego ewangelista tworzył swoje dzieło, ale również

⁴ Por. F. van Segbroeck. *Les citations d'accomplissement dans l'Évangile selon Matthieu d'après trois ouvrages récents*. W: *L'évangile selon Matthieu. Rédaction et Théologie*. Ed. par M. Didier. Gembloux — Paris 1972 s. 125-128.

⁵ Por. J. A. Fitzmyer. *The Use of Explicit Old Testament Quotations in Qumran Literature and in the New Testament*. NTS 7:1961 s. 299-305.

metodę, jaką obrał, reguły hermeneutyczne, którymi się posłużył, aby zamierzony cel osiągnąć⁶. Szczegółowa analiza owych cytatów w pierwszej Ewangelii prowadzi do wniosku, że ewangelista — zanim wziął pod uwagę tekst ST — miał już w zasadzie uformowaną treść narracyjną zawierającą jakiś fragment z życia lub posłannictwa Jezusowego. Pochodziła ona tak z ustnego przekazu (katechezy środowiska Mateuszowego), jak ze źródeł pisanych (np. Ewangelia Marka) i stanowiła materiał przeznaczony na użytek Mateuszowego środowiska. Przy redakcji swej Ewangelii wykorzystał on te teksty ST, które wiązały się z myślą przewodnią narracji (perykopy), jaką tworzył. Praca ta szła w dwóch kierunkach. Analizując bliżej pewne perykopy można zauważyć, iż niektóre szczegóły narracyjne są adaptowane do cytowanego proroctwa. Widać to szczególnie wyraźnie przy zestawieniu tych perykop z paralelnymi tekstami Ewangelii Markowej. Opuszczenia, skróty czy też zaakcentowanie i dodanie innych szczegółów świadczą o kunszcie redaktorskim zmierzającym do przybliżenia i upodobnienia narracji do proroctwa (cytatu). Pewna zaś swoboda w posługiwaniu się cytatem, nieliczenie się z paralelizmem członów czy kontekstem, z którego brał cytowany tekst, noszą ślady takiego znów adaptowania cytowanego tekstu proroctwa, aby zaistniała maksymalna wzajemna zgodność narracji ewangelicznej z cytatem. Wszystko zaś w tym celu, aby opowiadany epizod z życia Jezusowego nabrał jak najbardziej oczywistej wymowy teologicznej. Należy jednak z naciskiem jeszcze raz podkreślić, że opowiadany epizod ewangeliczny uprzedzał cytat refleksyjny, a jego adaptacja do proroctwa dotyczyła tylko szczegółów drugorzędnych. Sam zaś cytat dostosowany do epizodu narracyjnego w istocie swej, tj. co do sensu wyrazowego, nie został zmieniony. Jedyne jego sens mesjański został wyraźnie ukierunkowany w znaczeniu chrystologicznym. Tak więc Mateusz, który np. tak często opuszcza mniej istotne szczegóły, które Marek ewangelista w paralelnych tekstach skrupulatnie notuje właśnie z wyżej wymienionych powodów, wspomina np. szczegół o 30 srebrnikach przy zdradzie Judasza (27,3-10) czy też o ośleciu i oślicy (21,1-6), podczas gdy inni synoptycy pierwszy szczegół w ogóle pomijają milczeniem, w drugim zaś przypadku wspominają tylko o jednym osiołku (Mk 11,2; Łk 19,30). Epizod zatem narracyjny i cytat starotestamentalny wpływały na siebie wzajemnie w taki jednak sposób, że nie naruszały istotnie ani charakteru historycznego narracji, ani autentycznej wersji proroctwa. Ale miejsce cytatów refleksyjnych oraz

⁶ Por. J. J. O'Rourke. *The Fulfillment Text in Matthew*. CBQ 24:1962 s. 400-403; A. Baumstark. *Die Zitate des Matthäus-Evangeliums aus dem Zwölfprophetenbuch*. Bb 37:1956 s. 296-313; N. Hilleyer. *Matthew's Use of the Old Testament*. EvQ 36 1964 12-25; R. Pesch. *Eine alttestamentliche Ausführungsformel im Matthäus-Evangelium. Redaktionsgeschichtliche und exegetische Beobachtungen*. BZ 10:1966 s. 220-245; 11: 1967 s. 79-85.

ich rozmieszczenie w całej Ewangelii i korelacja narracji z cytatem wskazują na intencję ewangelisty, który — jak się okazuje — był bardziej teologiem niż apologetą⁷.

2. CYTATY ST JAKO PROBLEM TEOLOGICZNY

Głównym tematem Ewangelii Mateusza jest zbawienie i ustanowienie królestwa niebieskiego na ziemi. Idea zbawienia obejmuje zarówno Żydów, jak i pogan. Toteż nic dziwnego, że tak cytaty włożone w usta Jezusa, jak również te, które ewangelista przytacza jako swoją własną refleksję lub zdanie innych osób⁸, dają się łatwo sprowadzić do dwóch zasadniczych tematów leżących u podstaw pierwszej Ewangelii: Jezus, Syn Boży — Mesjasz, a dawny i nowy Izrael oraz (bardziej typologiczny) Jezus — Syn Człowieczy, nowy Mojżesz. Na temat genezy tego rodzaju teologicznej adaptacji tekstów starotestamentowych istnieje cały szereg hipotez. Można je sprowadzić do czterech zasadniczych poglądów.

Nie przyjęły się wszystkie te hipotezy dotyczące powstania pierwszej Ewangelii, które cytaty starotestamentalne traktowały jako odrębną grupę tekstualną, czy jako kolekcję tekstów o tendencjach judeo-chrzescijańskich⁹, czy to jako odrębne źródło mniej lub bardziej związane z kontekstem ewangelicznym¹⁰, czy wreszcie jako zbiór tekstów apologetycznych dotyczących Mesjasza na wzór tzw. testimoniów qumrańskich¹¹. Do tej grupy należy również zaliczyć hipotezę tzw. szkoły Mateusza, która rzekomo opracowywała teksty starotestamentalne na wzór peszerów znanych z komentarza do proroka Habakuka z Qumran¹². Wszystkie te hipotezy mają to do siebie, że Mateuszowe cytaty starotestamentalne traktują w sposób wyizolowany od kontekstu i wcale nie tłumaczą, skąd się wzięła owa różnorodność w korzystaniu z nich.

Do drugiej grupy należy zaliczyć hipotezy, których zwolennicy, idąc za

⁷ Por. G. Danieli. *L'influsso reciproco di tradizioni narrative e commenti profetici nel Vangelo di Mateo*. DThP 71:1968 s. 196-209.

⁸ Zebrał je i omówił H. A. Kent (*Matthew's Use of the Old Testament*. BSc 121: 1964 s. 34-43).

⁹ Por. W. Soltau. *Unsere Evangelien*. Leipzig 1901 s. 55 n.; tenże. *Zur Entstehung des I. Evangeliums*. ZNW 1:1900 s. 219-248.

¹⁰ Por. B. W. Bacon. *Studies in Matthew*. London 1930 s. 156-164, 470-476; G. Strecker. *Der Weg der Gerechtigkeit Untersuchung zur Theologie des Matthäus*. Göttingen 1962 s. 82-85. FRLANT 82.

¹¹ Por. Gundry, jw. s. 163-166.

¹² Por. B. Lindars. *New Testament Apologetic. The Doctrinal Significance of the Old Testament Quotations*. Philadelphia 1961 s. 148-159, 251-259; Stendahl, jw. s. 183-202.

tezą tradycyjną sięgającą jeszcze czasów św. Hieronima, uważają, iż Mateusz był targumistą i dawał swoje własne opracowanie tekstu oryginalnego, uwzględniając przy tym przekład LXX i inne tradycje tekstualne. Słowem, dla potrzeb swojej gminy posługiwał się Pismem św. ST tak, jak to było w zwyczaju w środowiskach synagogałnych Palestyny w I w.¹³ Wielka liczba targumów greckich nie opartych na tekście LXX, o jakich mówi P. Kahle¹⁴, zdaje się to potwierdzać. Hipotezy te jednak, wskazując na prawdopodobieństwo rozwiązania tego problemu, mimo wszystko nie wyjaśniają, dlaczego ewangelista przyjął tę właśnie metodę i co przez to chciał osiągnąć.

Hipoteza liturgiczno-homiletyczna z kolei, której twórcą jest G. D. Kilpatrick¹⁵, pragnie zwrócić uwagę, że potrzeby związane z przepowiadaniem ewangelii oraz liturgiczna służba Boża stanowiły rację, dla której ewangelista posłużył się metodą cytatów starotestamentalnych. Tej formy przepowiadania trzeba szukać w środowisku ustnych tradycji homiletycznych i kaznodziejskich pierwotnego Kościoła, które bazowały na tekstach liturgicznych. Hipoteza ta jest o tyle trudna do przyjęcia, że nie ma przekonujących dowodów na to, iż księgi NT, a zwłaszcza Ewangelie wyrosły z potrzeb li tylko liturgicznych. Nie ma też powodu w tradycjach homiletycznych szukać źródła posługiwania się cytatami starotestamentalnymi, skoro mogą one według twórcy tej hipotezy równie dobrze pochodzić od samego ewangelisty.

Wydaje się, że problem cytatów refleksyjnych w Ewangelii Mateusza najlepiej tłumaczy hipoteza interpretacji teologicznej. Według niej Mateusz sam dobierał i adaptował teksty ST, mając na uwadze tak osobę Jezusa, jak i Jego posłannictwo. Chciał on ukazać, że całe życie Mistrza z Nazaretu wraz z cudami i nauczaniem odpowiadało zbawczej woli Bożej. Ta zaś została wyrażona najpierw w słowie Bożym ST. Oczywiście, hipoteza ta ma w szczegółach pewne odmienne ujęcia, zależnie od stanowiska poszczególnych autorów. R. S. McConnel¹⁶ jest zdania, że w dobieraniu tekstów ST oraz ich przekładzie i adaptacji ważniejszą rolę odgrywał moment apologetyczny niż czysto teologiczny. Jego zdaniem ewangelista nie liczył się z kontekstem, z którego czerpał cytat, i nie miał zamiaru przedstawiać Jezusa jako Sługę cierpiącego.

W. Rothfuchs¹⁷ uważa, że aspekt egzegetyczno-teologiczny przy dobo-

¹³ Por. Gundry, jw. s. 172-178; J. A. Fitzmyer. *The Languages of Palestine in the First Century A. D.* CBQ 32:1970 s. 501-531.

¹⁴ *Die Kairoer Genisa*. Berlin 1962 s. 263-266.

¹⁵ *The Origins of the Gospel According to St. Matthew*. Oxford 1946 s. 52-57, 93-95; Gundry, jw. s. 153-155.

¹⁶ Jw. s. 101-143; Segbroeck. *Les citations* s. 115-120.

¹⁷ Jw. s. 27-56, 110-133; Segbroeck. *Les citations* s. 120-128.

rze cytatów był czynnikiem decydującym. Dowodzi tego rola formuły wprowadzającej, która łączy element narracyjny perykopy z cytatem. Jego zdaniem ta właśnie formuła wskazuje, że ewangelista za pomocą cytatów chciał w przepowiadaniu ewangelicznym wyeksponować myśl, iż mesjańskie posłannictwo Jezusa to prawda przekazana już przez proroków.

W ujęciu R. Hummela¹⁸ bliskość ostatecznej realizacji eschatologicznej rzeczywistości, o czym były przeświadczone pierwsze gminy chrześcijańskie, stanowiła rację, dla której uciekano się do cytatów starotestamentalnych przy opisie wydarzeń z życia Jezusa, zwłaszcza tych, które były przyczyną zgorszenia i odrzucenia posłannictwa Jezusowego (niepowodzenia, słabość wobec przemocy, śmierć). Tekst ST choćby najtrudniejszy w momencie, gdy się spełnił, przestał być tajemnicą. Ewangelista przytoczył go opisując jakieś wydarzenie z życia Jezusowego, bo wydarzenie to było wynikiem wielkich zamiarów Bożych spełniających się na osobie Jezusa i za pośrednictwem Jego osoby, a które zapowiedzieli prorocy.

L. Hartman¹⁹ sądzi, że posługiwanie się cytatami refleksyjnymi miało swe źródło w przyjętym przez chrześcijan żydowskim sposobie patrzenia na Pismo św. Na tekst św. patrzono jako na słowo Boże skierowane do każdego człowieka z osobna i do wszystkich ludzi razem. Słowo to objawiało im wolę Bożą i jej wymagania. Tu zatem tkwi uzasadnienie, dlaczego Ewangelista mówiąc o Jezusie, o Jego czynach i słowach zestawiał je niejako ze słowem Bożym ST. Ewangelista chcąc to starotestamentalne słowo Boże uczynić bardziej wymownym i ukazać jaśniej zbieżność, jaką zauważył między nim a opisywanym posłannictwem Jezusa, dostosował je i adaptował nadając głębszą wymowę teologiczną.

Każda z wyżej przytoczonych opinii ma pewne elementy, które są słuszne i uzasadnione. Toteż w konkluzji można powiedzieć, że różnorodność form przy korzystaniu z tekstów starotestamentalnych w Ewangelii Mateusza ma swoje źródło rzeczywiście w racjach teologicznych. Racje te jednak są złożone, wieloaspektowe. Mateusz w zasadzie daje własną wersję tekstu biblijnego. Z chwilą jednak, gdy przekład grecki LXX był bliższy jego myśli, wówczas bez wahania z niego korzystał. Gdy znów dosłowne brzmienie TH bardziej odpowiadało jego intencjom, dawał przekład dosłowny. Prawie zawsze posługiwał się sensem wyrazowym. W niektórych jednak wypadkach wolał uciec się do sensu typicznego, a nawet do akomodacji (np. 13,35). Był bowiem głęboko przekonany o ścisłej łączności obydwóch przymierzy i dlatego usiłował w miarę możliwości zawsze zwrócić uwagę na

¹⁸ *Die Auseinandersetzung zwischen Kirche und Judentum im Matthäusevangelium*. München 1963 s. 128-135. BEvTh 33.

¹⁹ *Scriptural Exegesis in the Gospel of St. Matthew and the Problem of Communication*. W: *L'Évangile selon Matthieu* s. 131-152.

to, jakie wydarzenia ST „przedobrażał” życie i czyny zbawcze Jezusa²⁰. Ta teologiczna praca redakcyjna Mateusza uwidoczniła się w całej jego Ewangelii, zarówno w Ewangelii dzieciństwa jak również w opisie męki Jezusowej. Przede wszystkim zaś w opisie czynów i nauczania Jezusowego, czyli w tzw. części synoptycznej Ewangelii (rozdz. 3-25). U podstaw takiego właśnie redagowania narracji o Jezusie i Jego posłannictwie, tj. wkomponowywania w tekst ewangeliczny tekstów ST, tkwi niewątpliwie pojęta w sensie szerokim idea przepowiadania (por. Mt 28,16-20; Mk 16,15-18). Bardzo dobitnie wyraził to Jan ewangelista w pierwszym zakończeniu swej Ewangelii: „I wiele innych znaków, których nie zapisano w tej księdze, uczynił Jezus wobec uczniów. Te zaś zapisano, abyście wierzyli, że Jezus jest Mesjaszem, Synem Bożym, i abyście wierząc mieli życie w imię Jego” (20,30-31).

ALTTESTAMENTLICHE ZITATEN IN DEM MATTHÄUS' EVANGELIUM

Zusammenfassung

Der Verfasser befasste sich mit dem Problem der alttestamentlichen Zitaten im Evangelium von Matthäus. Zuerst gibt er ihre annähernde Zahl an, dann bespricht er damit verbundene literarisch-hermeneutische und theologische Fragen.

Im erten Teil seiner Ausarbeitung interessiert er sich für die Funktion der Formel, die die Zitaten des Alten Testaments einführt, ebenso wie für Ort, Sprachgewand und Kontext der zitierten prophetischen Aussprachen des Alten Testaments im Evangelium.

Nach dem Verfasser ist die einführende Formel ein Ausdruck der Überzeugung (Nachdenken) des Evangelisten, dass es Zwischen der neutestamentlichen Wirklichkeit und damit, was ehemals als die Propheten voraussagen eine besondere Verbindung gibt. Die Unterbringung dieser Zitate, die literarische Form, und sogar ihre Zahl weisen darauf hin, für welches Ziel das ganze Evangelium dienen soll. Bei der Besprechung dieser theologischen Bedeutung der alttestamentlichen Zitaten gibt es im zweiten Teil kurzer Übersicht der wichtigeren Hypothesen zu diesem Thema und behauptet, dass die katholischen Gründe für Matthäus grundsätzliches Prinzip war im Hinweisen auf die Äusserungen des Alten Testaments.

Der Verfasser meint, dass man nicht auf ein gewisses prinzipielles Motiv im Alten Testament hinweisen kann. Das entscheidende Element war also, die Bedürfnis der Voraussage des Gottesreiches auf Erden für Heiden und Juden, was in sehr freier, aber nicht herabsetzender Methode getan wurde, die den authentischen Sinn des Wortes sowie des Typus' im begeistertsten Text des Alten Testaments und so Sinn des Lebens, wie auch Botschaft Jesu Christi darstellt.

²⁰ Por. Kent, jw. s. 34-43; M. Black. *The Christological Use of the Old Testament in the New Testament*. NTS 18:1972 s. 1-14; J. A. E. van Dodaard. *La force évocatrice de la citation mise en lumière en lumière prenant pour base l'évangile de saint Matthieu*. Bb 36:1955 s. 482-491.